

PAMFIL BILȚIU

Pomul de Crăciun din zona Codrului

Elementele care imprimă strălucirea interiorului caselor țărănești, pe timpul sărbătorilor de iarnă, era "pomul Crăciunului", care în satele ce alcătuiesc zona, îmbrăca odinioară forme aparte, deosebindu-se în totalitate de bradul cu elemente ornamentale cumpărate din prăvălie, obișnuit astăzi și produs datorită influenței citadine.

Se obișnuia și era răspândit în multe sate pomul din fasole, construit în felul următor: peste exteriorul circumferinței a trei cercuri, confecționate din nuiele de salcie, într-o fază de dezagregare, din sârmă, îmbrăcată în hârtie creponată, erau trecute sfori subțiri din "ață de fuior", având lungimea egală cu distanța dintre grinda casei și paviment.

Cercul mare era fixat în partea de jos, cel cu circumferința medie la mijloc și cel mai mic în partea de sus. Pe întreaga lungime a sforilor se înșirau boabe de fasole, cel mai adesea albe, după ce în prealabil au fost puse la muiat. Apoi, pe fiecare fir, erau aplicate flori ornamentale. Sforile se legau, jos și sus, laolaltă încât un astfel de pom avea forma unui con.

În alte sate, la punctul de întâlnire a sforilor cu cercul, cât și la capete, se aplicau piese ornamentale, în formă romboidală "bătute cu mâna", confecționate din paie de grâu, asemănătoare unor coșulețe. În aceste piese se puneau flori vegetale: busuioc, baniță, sarsău sau flori de hârtie colorată, probabil un substitut mai recent al elementului vegetal. La Oarța de Sus, printr-un sistem de sfori, pomul era pus în legătură cu ușa, în așa fel ca la deschiderea ei să cadă pe masă, făcând deliciul colindătorilor.

Se obișnuia și gătarea altor tipuri de pom în satele codrenești, existând un paralelism între formele de pom, chiar în cadrul aceluiași sat.

Un loc important îl ocupă pomul din paie de grâu, tăiate scurt și înșirate pe sfoară. Sforile cu paie erau ornamentate cu "strucuri de hârtie creponată" (Băița de sub Codru). În unele sate, bucățile de paie erau despărțite de floricelele de porumb, "cocoși" (Oarța de Jos).

Plin de farmec, pomul astfel împodobit era produsul unei munci migăloase, dar și de durată. Înșiși performerii ne-au declarat: "Pomul era tare mândru, da era mult lucru la el, că lucram o săptămână bună".

Aceste forme de pom sunt dovada unei vechimi considerabile. Dumitru Pop menționează că pomul din segmente de paie de secară, delimitate de floricele, răspândit până nu demult în toate aceste sate, a cunoscut o circulație largă nu numai la noi, ci și la alte popoare europene). Dar pomul cunoaște în satele zonei o varietate de-a dreptul impresionantă. La Urmeniș,

A. Iuga: Pom de Crăciun, Oarța de Sus

**Barba de la țap
Nu spune câtă minte are.**

Colecția AUGUSTIN MICU, Cicărlău, 2002

Și ori cu câtă mâncare
Să n-aveți îndeustulare
Numa-n ziua de Ispas -
Nici atunci decât un ceas!
Maria atunci plecă,
Ici-colea ea alergă,
Merse-n târla oilor
Și în grajdul boilor.
Dară boii rumega
Și Maria cuvânta:
- Stați, boi, și nu rumegați,
Că-am să nasc un Fiu al Meu,
Poruncit de Dumnezeu!
Boii stau a rumega,
Maica Sfântă-atunci năștea,
Boii sufla de-ncălzea,
Maica Sfântă-i fericea.
Boii dar mi-o ascultară
Și Maria cuvântară:
- Fire-ați voi, boi, fericiți
Și în veci blagosloviți!

Colecția LIUBIȘA MLADENOVICI,
Valea Timocului, 1995

1346

La poartă la Țarigrad
Ziurel de ziua
Șade-un fecior de-Mpărat
Ziurel de ziua
Cu păruțu rețezat,
În cârjiuță rezemat,
Sus în deal la Galileu,
La casa lui Dumnezeu
Unde s-a născut Hristos,
Mesia cel luminos,
Mititel, înfățșel,
În scutec de bumbăcel:
Ploaia plouă de mi-L scaldă,
Neaua ninge, nu-L atinge,
Vântul suflă-ncetinel
Și-L leagănă ușurel.
La fereastră crucea-n masă -
Rămâi, gazdă, sănătoasă.

Colecția LIUBIȘA MLADENOVICI,
Valea Timocului, 1995

Alte colinde

1347

În vârșuțu muntelui
Mândră-i sara lui Crăciun
Suntu-și tri păcurărei.
Numa unu-i străinat,
Tăt p-acela l-o mânat:
- Du-te, frate, -ntoarnă oi!
Până tu turma-i întoarce
Noi, ție, legea ți-om face:
Tăie-te-om, ori pușca-te-om

1348

În grădina raiului

În grădina raiului
Viți verde iedera

Șede Adam cu Eva lui
Plângându-și păcatul lui.
Și-așe plânge de cu jele
De gândești că raiu ptiere.
Raiule, grădină dulce,
Eu din tine nu m-aș duce
De mirosul florilor,
De dulceața poamelor.
Nici un pom nu-i înflorit
Numa pomul cel oprit.
Vine-un șarpe verinos
Și dărmează-o crangă-n jos:
- Haida, Evă, ie-ț o poamă,
Te-aș strîga mai mare doamnă!
Eva poama și-o luat,
Lui Adam încă i-o dat,
Dumnezeu așe-o străgat:
- Măi Adame, ce-ai lucrat?
- Mie Eva că mi-o dat!
- Da tu, Evă, ce-ai lucrat?
- Mie șarpe că mi-o dat!
- Măi Adame, i mere-n josă
Și-i lucra ca-on păcător;
Și tu, Evă, jos i mere
Și-i lucra ca și-o muiere
Și-i naște prunci cu durere!
Șarpe, când te-a dure capu
Ieși la drum și-ți cată leacu
C-a veni roata cu rafu
De-a una ț-a zdrobi capu
Ș-apoi acela ț-a fi leacu.

Colectia SAMOILĂ NODIȘ, Cupșeni
De la Ana Filip Victorie, 68 ani, 1980

1349

Colo-n sus la Răsărit

Colo-n sus la răsărit
Este-un măr mândru-nflorit
Cu crengile la pământ,
Cu merile de argint.
D-apoi sub măr ce era?
Era masă de mătasă.
La masă cine ședea?
Ședea Bunul Dumnezeu
Și cu Petru, soțul său.
La a doilea colț de masă
Stă Ioan, Sfântu Ioan;
La spatele domnilor
Șede-un călugăr bătrân
Și călugăru plângea,
Dumnezeu așe zîcea:
- Taci, călugăre, nu plânge
Că eu ție drept ț-oi spune
Coadă veacului ce-a fi
Și pământu s-a sfârși:
Când a da fecioru-n tată
Și fetele-nt-a lor maică,
Când s-or pârî frați cu frați
Și finii cu-a lor nănași,
Când s-a-nșela om pe om
Și n-a ține domn la domn.

femeile se întreceau în gătirea pomului de fir deșirat din pânză țesută, care înlocuia sforile, pe care se înșirau boabe de fasole sau segmente de paie și care se orna apoi cu struțuri de hârtie

Memoria performerilor din unele sate ne-a reînviat existența unor forme de pom cu mult mai simple, oarecum curioase, purtând și acestea semnul unei vechimi considerabile. Distingem între acestea pomul de vâsc (vâsc). Pomul din această grupă era preferat datorită bogăției ramurilor acestei plante, dispuse uniform. Împodobirea era simplă și se rezuma la aplicarea pe ramuri a unor panglici de hârtie colorată - prime (Oarța de Sus, Oarța de Jos). Nu lipsea din categoriile pomului de Crăciun cel făcut din scai. Se alegea un scai mare cu frunze și ramuri dese, care se numea "scaiul Crăciunului". Împodobirea lui se făcea doar cu nuci. Și acest pom făcea deliciul colindătorilor, întrucât era scuturat de aceștia și nucile cădeau pe masă.

În privința elementelor folosite la ornarea pomului, performerii noștri ne-au oferit unele explicații interesante. Fasolea de culoare albă avea funcții simbolice. Ea era "curățirea sufletului". Mai trebuie să adăugăm că la unele popoare fasolea avea virtutea de a proteja și de a exorciza. Ea alungă demonii, înlătură toate relele și apără de fulgere. În Japonia la sărbătorile de iarnă se împrăstie prin case boabe de fasole ca să fie îndepărtați demonii și spiritele rele. (Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, Dicționar de simboluri, Vol. E-O, Buc., Ed. Artemis, p. 37).

Paiul de grâu este un substitut al fructului și al grâului: "din pai s-o făcut sticu, din stic s-o focut bobu, din bob pânea". Mai trebuie să adăugăm că, pe o întinsă arie ce depășește spațiul balcanic, chiar european, au existat, de milenii, credințe legate de cultivarea plantelor comestibile. Toate acestea au avut o finalitate primară: fertilitatea, rodul, mana, prosperitatea. Grâul ca aliment de o primordială însemnătate a generat o gamă variată de rituri și credințe care au pătruns și în obiceiurile legate de momentele cruciale ale vieții omului: nuntă, naștere, înmormântare. Se crede, până astăzi, în puterea vindecătoare a grâului, el fiind folosit pentru durere de stomac, tăieturi, infecții, dureri de ochi, după cum era folosit în practica diferitelor descânțece. (Maria Bocșe, Rituri și obiceiuri agrare din Bihor, în Revista muzeelor, VII, nr. 4, 1970, p. 262).

În contextul suitei bogate a categoriilor de pom al Crăciunului din spațiul zonei Codrului, mai semnalăm pomul "gătat din vârv de fag", sau din creangă de fag. Se alege vârful sau creanga cu puține crengi, dar dispuse uniform, care se împodobește doar cu panglici de hârtie colorată numite "prime". Forma ni se pare tot arhaică și ne îndreaptă către vechi credințe arboricole, de esență animistă. Cultul arborilor a jucat un rol important în istoria religioasă a popoarelor ariene din Europa. Pentru primitiv lumea, în general, era însufletită. El credea că plantele și arborii au suflete, asemeni lui, și ca atare le tratează în consecință.

Nu este exclusă nici o legătură dintre aceste categorii de pom și pomul vieții, întruchipând visul irealizabil al omenirii, cel al tinereții fără bătrânețe și al vieții fără de moarte, fie un vechi mit ce întruchipează legendele și credințele multor popoare, constând dintr-un copac, ale cărui fructe minunate sau a cărui sevă miraculoasă sunt elixiruri ale vieții. (Paul Petrescu, Pomul vieții în arta populară din România, în Studii și cercetări de istoria artei, nr.1, 1961, p. 42).

Nu este exclus ca aceste categorii de pomi de Crăciun să fie și urme ale arborelui fertilizator, la care una dintre accepții se referea la transsimbolizarea unei presupuse calități unor elemente arboricole; crengi, fructe, frunze, care erau folosite primăvara, vara și iarna ca instrumente de propițiere pentru oameni.

Dar suita formelor de pom de Crăciun din spațiul zonei este mai bogată. Semnalăm pomul de hârtie, care era confecționat din benzi de hârtie creponată, între care erau intercalate benzi cu buline de hârtie. Pomul care avea forma unui glob pământesc alungit avea în partea de jos un ornament în formă de buchet tot din hârtie, de care se prindeau nucile. Și acest pom făcea deliciul colindătorilor întrucât era scuturat și nucile cădeau pe masă, fiind culese de colindători. Gătirea lui implica îndemânare, pricepere și rafinament.

Două palțauă-nciotricate,

Un palțau și jumătate.

(Imbăciul)